

БІБЛІЯ ТА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА КРАСНОМОВСТВА

У статті розкриваються особливості мови Біблії, української риторики та красномовства, що втілені у численних творах видатного українського митця – Т.Г. Шевченка.

Мова Бога – універсальна, і коли Він у Біблії говорить, то це, звичайно, передача інформації, яку людина сприймає, конкретно своєю мовою, а не фізичне говоріння, як у людини.

Даром слова – мовою – Бог наділив і людину і цим кардинально виділив її з-поміж усього живого на Землі. Лінгвісти майже 200 років ламають голови над проблемою походження людської мови, проте переконливого, загальноприйнятого пояснення цього феномену й нині немає [1, с. 11].

Теорія та практика красномовства в історії філософії й культури всіх народів зазнавали злетів і падіння.

Початком української практики й теорії науки риторики вчені схильні вважати полемічні твори II пол. XVI – I пол. XVII ст., а добою їх розквіту – церковні проповіді епохи Бароко (І. Галятовського, М. Смотрицького, Ф. Прокоповича, С. Яворського та ін.). Десь у цей час з'являються в Україні перші посібники з риторики грецькою та латинською мовами. Н.Д. Бабич вважає, що зразком, відправною позицією для вироблення настанов, рекомендацій щодо побудови проповіді була «сама Біблія» [2, с. 78-79].

Структура кожної книги Біблії – це енциклопедія риторичних жанрів (проповідь, дискусія, полеміка тощо), тематики бесід і проповідей, а також невичерпна «хрестоматія» ілюстративного матеріалу практично до кожного риторичного прийому та стилістичної фігури риторики (наприклад, *Усі радощі земні – марнота; Краще двом, як одному; Не копай ближньому ями, бо сам у неї попадеш та ін.*) [2, с. 79-80]. Цю невичерпну скарбницю мови й мовлення передові культурні діячі минулого й сучасності використовують для досягнення дидактичних завдань.

Дослідниця богословського стилю Надія Бабич формулює три риторських правила: – перше: ритор, який прагне досягти мети й сам переконаний у її доцільності, повинен добре знати своїх слухачів, щоб вибрати «зерна», спроможні прорости на тому ґрунті, який обрано;

– друге: мовити мовою слухачів;

– третє: промовець повинен постійно вчитися, тому що не вистачить йому тих дарів (здібностей), з якими він народився [2, с. 82].

Визначення М. Ломоносовим красномовства як мистецтва «про всяку матерію гарно говорить і тим схилити інших до своєї про неї думки», розвиває згодом М.Ф. Кошанський. Учений зазначає, що «ораторство, пишномовство є мистецтво даром живого слова діяти на розум, почуття й волю інших» [3, с. 28].

Н.Б. Голуб зазначає, що аналіз праць, у яких порушуються питання тлумачення риторики, дає змогу простежити еволюцію змісту риторики від мистецтва переконання й гарного мовлення в античні часи, ідеї сакральності риторики в епоху Середньовіччя, спроби її прагматичної реалізації (в епохи Відродження, Нового часу та Просвіти), сприйняття риторики як штучно прикрашеного мовлення, не пристосованого до розумових операцій, філософського осмислення її через затвердження кордоцентричності, єдності

душевного й духовного, емоційного й раціонального в слові (Г. Сковорода, Ф. Прокопович, П. Юркевич); трактування риторики як стилістики до сучасних комунікативних теорій. Отже, риторика – це прикладна наука, що навчає мистецтву переконання, аргументації, мислення, мовлення, прикрашання й керування суспільними процесами, через стиль мовлення формує стиль життя [3, с. 32-33].

Зразком досконалого мовлення, що відповідає законам риторики, є біблійні сентенції, використані письменниками у своїй мовно-творчій діяльності. Зокрема Шевченкові твори на біблійну тематику («Псалми Давидові», «Подражаніє Іезекіїлю», «Осії. Глава XIV (Подражаніє)», «Ісая. Глава 35 (Подражаніє)», «Подражаніє 11 псалму», «Марія» та багато інших) є зразками вишуканої краси конфесійного стилю сучасної української літературної мови, що має безперервний зв'язок з традиціями цього стилю, які сягають часів Київської Русі.

Церковнослов'янська мова в поезії Т.Г. Шевченка в поєднанні з живою розмовною українською мовою – основою сучасного типу української літературної мови – «вражає шляхетною величчю філігранної витонченості думки й почуття» [4, с. 6]. Для Шевченка слово – це оберіг і велич людського духу, це основа його світобуття, це його зв'язок з Богом:

Неначе срібло куте, бите
І семикрати перелите
Огнем в горнилі, – словеса
Твої, о Господи, такії.
Розкинь же їх, твої святись,
По всій землі. І чудесам
Твоїм увірують на світі
Твої малі убогі діти!

(Подражаніє 11 псалму [5, с. 256])

На думку професора М.П. Драгоманова, жодне з літературних джерел не може зрівнятися з Біблією за впливом на систему думок Тараса Шевченка [6, с. 56-57]. А Корній Чуковський у статті «Шевченко» зазначив: «Я б сказав: це був геній молитви. Як чудово перекладав він пророка Ісайю, Осію, Іезекііля, Псалтир!.. Його переконливий, дзюркотливий вірш начебто навмисне створений для тихої вечірньої молитви» [7, с. 160-161].

Т.Г. Шевченко у своїй творчості весь час підкреслює, що тільки за допомогою слова (молитви) людина може мати зв'язок з Богом, і тільки слова молитви дають людині порятунок та сподівання на перемогу добра над злом:

Встань же, Боже, суди землю
І судей лукавих.
На всім світі твоя правда,
І воля, і слава.

(Псалом 81 [5, с. 313])

Поет убачав у Біблії могутній заряд для духовного життя, підтримки людини у важких умовах. Ми знаємо, що під час першого заслання Шевченкові було заборонено писати й малювати, і саме Біблія стала для нього тією підтримкою, якої він потребував.

За словами Л. Новиченка, автор «Кобзаря» – «постать у певному розумінні синкретична, у ньому поєднується і поет, і борець, і пророк, подібний до Мойсея, речник істин вічних і непереможних» [8, с. 11].

Тому через усю творчість Т. Шевченка проходить тема взаємин між людиною й Богом. Учені дослідили, що слово Бог уживається в «Кобзарі» 758 разів.

Т. Шевченко свято вірив у Господа, «ідея Бога жила в його свідомості – жила передусім як зміст вищої справедливості. І це була ідея християнського, євангельського Бога» [9, с. 258].

Богдан Стебельський звертає увагу на той факт, що в поезії Шевченка, зокрема в його «Кобзарі», маємо в семи чи не найважливіших творах цитати зі Святого Письма, молитов та Біблії: «Великий льох» (Псалом 43, ст. 14 і 15); «Кавказ» (Єремії. Глава 9, стих 1); «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні мое дружнє посланіє» (Соборне послання Івана, Глава 4, с. 4); «Марія» (Акафіст пресвятій Богородиці. Ікос. 10); «Неофіти» (Ісаїя. Глава 5. ст. 1); «Сон» (Іван, Глава 14, ст. 17) і «Тризна» (Перше послання апостола Петра. 1, 22, 25) [10, с. 141].

Яскравим виявом ставлення поета до Бога, до Біблії є листи Шевченка, написані в часи найважчих випробувань до найближчих друзів. Наведено приклади цитат-уривків з листів:

«З того часу, як приїхав до Миргорода, ні разу ще з хати не виходив, а до того всього нема що й читать; якби не Біблія, то одуріти б можна» (До Аркадія Родзянка).

«Новий Завіт я читаю з благоговійним трепетом. Через оце читання зродилась у мене думка описати серце Матері за життям Пречистої Діви, Матері Спасителя. І друга: намалювати картину розп'ятого Її Сина. Молю Господа, щоб хоч коли-небудь втілилися в образах мої мрії!..» (До кн. Варвари Репніної) [10, с. 142].

Про те, що Т. Шевченко досконало володів риторикою, свідчить стиль його творів (наприклад, стилістичні фігури (засоби), відомі ще з античної риторики, – риторичні звертання, запитання й оклики, анафори, антитези тощо). Особливий стилістичний інтерес становлять індивідуальні авторські новотвори. Тарас Шевченко дуже широко використовує у своїй творчості церковнослов'янські складні слова з часто повторюваною частиною *благо-* (*благовіститель, благоволити*); *веле-* (*велелюдний*); *все-* (*вседержитель, всетворящий*); *добро-* (*добррозійдущий*); *долго-* (*долготерпеніє*).

Отже, поезія Тараса Шевченка – яскравий приклад його християнського вірування, його звернень до Бога у його молитвах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Німчук Василь. Християнство й українська мова / Німчук Василь // Укр. мова. – 2001. – № 1. – С. 11-30.
2. Бабич Н.Д. Богословський стиль української мови у контексті стилістичної науки : зб. наук.-дидакт. пр. / Н.Д. Бабич. – Чернівці : Вид. дім «Букрек», 2009. – 216 с.
3. Голуб Н.Б. Риторика у вищій школі : [монографія] / Голуб Н.Б. – Черкаси : Брама-Україна, 2008. – 400 с.
4. Белей Любомир. Старослов'янсько-український словник / Любомир Белей, Олег Белей. – Л. : Свічадо, 2001. – 332 с.
5. Шевченко Тарас. Твори : в 5 т. / Тараса Шевченко. – К. : Дніпро, 1978. – Т. 1. – 373 с.; Т. 2. – 365 с.
6. Драгоманов М.П. Шевченко, українофіли і соціалізм / Драгоманов М.П. – Л., М., 1989. – С. 56-57.
7. Чуковський К. Шевченко / К. Чуковський // Сучасність. – 1992. – № 3. – С. 160-161.
8. Новиченко Л. Шевченко в соціально-культурній концепції М. Драгоманова / Л. Новиченко // Слово і час. – 1990. – № 2. – С. 11.
9. Ніколаєнко І.О. Лінгвостилістичний аналіз поезії Т. Шевченка «Світе ясний! Світе тихий!» / І.О. Ніколаєнко, Т.П. Тернавська // XXXII Наукова Шевченківська конференція : матеріали. – Луганськ : Світлиця, 1998. – С. 258-263.
10. Стебельський Богдан. Ідеї і творчість : зб. ст. та есеїв / Богдан Стебельський. – Торонто : Б.в., 1991. – С. 133-153.

И.А. Николаенко, А.А. Найрулин

Библія и теория и практика риторики

В статье раскрываются особенности языка Библии, украинской риторики, которые присутствуют во многих произведениях известного украинского мыслителя и творца – Т.Г. Шевченко.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2009.